

EMBEREK

HERCEG JÁNOS

NYÚL

A redőny csak félig volt leeresztve, hogy este is meg hajnalban is kilásson az ember az utcára, ha nem alszik. Éjszaka ugyan semmi se történt, a vadászok hazamentek a közeli erdőből a lelőtt vaddal még esetefelé, csak a vércsöppek maradtak utánuk a járdán az elejtett nyúl után. A Dunáról is ritkán hallatszott a hajókürtök hangja, mintha a matrózok is vigyáztak volna az éjszakai csendre. Hanem a falusiak hajnalban ébredtek, az asszonyok megindultak, berlini kendőjükbe bagyulálva vitték szakajtóban a kenyértésztát a pékhez, és voltak gyerekek, akiket idő előtt küldtek iskolába, hogy ne legyenek otthon láb alatt. Szembe a kovács is kalapálni kezdett, s olykor nyikorogva állt meg előtte szekér, hogy a lovat megpatkolja, pedig a ló már nem is igen volt.

Itt a szobában meg azt se lehetett mondani, hogy még mind a ketten aludtak volna, ő maga meg az asszony a másik ágyban. De amikor felneszelt, már át is szólt mindjárt az asszonymak:

– Kati, alszol?

Az néha ébren felelt, néha meg csak szusszantott egyet válasz helyett, és tovább aludt. Nem szerette, hogy ez ilyen hétalvó. Este csak leteszi a fejét a párnacihára, s már horkol is. Reggel meg talán nyolcig is elaludna! Az ember ki se tudja beszélgetni kedvére magát, ha fölébred, és fölkelni még korán van, de mit is csinálna...

– Volt egyszer egy matróz, Nyúl Menyhért – mondta most és kinézett a dunyha alól a renyhe hajnali derengésbe, meg azon is túl, s a messzeség sűrű ködében a lassan úszó hajót látta, Kladvónál is lejjebb, talán a Vaskapu felé. Mert ilyenkor ő még mindig hajós volt, az álom és az ébrenlét határmezsgyéjében, első osztályú kormányos, ha százszor nyugdíjas volt is pár éve, és a fiatalok el is felejtettek szalutálni neki az utcán.

– Nyúl? – motyogta álmosan az asszony a másik ágyból, és a másik oldalra fordult. De már az is csoda volt, hogy egyáltalán válaszolt neki.

– Hát van olyan név? Én nem hiszem!

Hogyhogyan nem hiszed? Ha én egyszer mondom! Nyúl! Ez volt a rendes neve, ahogy van, akit Farkasnak hívnak, meg Mókusnak, úgy ez Nyúl volt. Talán csak nem gondolod, hogy hazudok, a mindenit neki!

Nem szerette ennek az asszonynak az ellenkezését. Az első felesége mindent szó nélkül tudomásul vett, amit ő mondott. Még amikor fiatalok voltak és szerették egymást, és fölvitte az uszályra, ahol kormányos volt, és csak este bújtak össze a kabinban, meg amikor nem kellett ott állnia, mert a másik kormányos föl váltotta. Pedig az asszony is dolgozott, kifáradt a munkában, pláne az első időben, míg nem nem tanult járni a fedélzeten, csak tántorgott, mint a részeg, de főzni azért kellett, meg mosni is meg kitergetni a ruhát, ha szép idő volt. Annak a szegénynek az ő szava olyan volt, mint a hétszentség. Mint a parancs, amelynek engedelmessékedni kell, na!

Egyszer azt mondta neki: „Most, ha majd odaérünk, drágicám a hegy alá, Galambóc váránál vagy hol, s a hetykén ágaskodó jegenyék helyett fűzfák árnyéka borul a partról a sötét víz fehér habos hullámaira, ott van a mélyben az elátkozott király koporsója aranyból. Ha azt én egyszer fölhozom, olyan gazdag leszek, hogy nem cserélek senkivel.” Az meg, szegény, csak nézte avval a szép kék szemével, és elhitte, amit mondott. Még meg is csókolta érte!

Ennek meg mindent kétszer kell mondani, amíg elhiszi. És mit tudja ez, mi a hajó! Ő negyven évig szolgált a vízen, ennek meg hentes volt az első ura. Hegyes macskabajuszt viselt az orra alatt, és csizmája mindkét szárába nagykest dugott, hogy ott legyen kéznél, ha le kell szűrni a disznót.

– Mondom egyszer ennek a Nyúlnak, ide hallgass, aki egyszer hajóra megy, elszánta magát a halálra. Nem az, hogy aknára futunk vele. Az elmúlt a háború után. Hanem melléje lépünk a deszkának, amikor át akarunk menni a másik uszályra, mert ott van már az asztalon a kártya, és a kormányosné kezében füstölög a krampampuli, amiben több a rum, mint a víz, sőt még pogácsát is süttött hozzá. Húha! Láttad volna, hogy elsápadt ez a Nyúl félelmében, mikor halált emlegettem. Mert rém szerette meghúzni a flaskót, meg átmenni a másik uszályra, ha az övé elfogyott. Pedig szolgálatban ott kell lenni mindig az uszályon, nem lehet csak ide-oda sétálni!

– Jött velünk a hajó Passauból, elhagytuk a várost, odaértünk a „Rote Kröte” nevű csárdához, ott meg már kint állt a piros béka cégére alatt a csárdásné a parton. Szép, kövér asszony volt, intettem neki: „Szevasz, Lizi”, mert sokat ültünk az udvarán a szőlőlugas alatt, amíg az uszályból kihordták a gabonát. Emlékszem, egyszer szemben velünk egy orosz hajó igyekezett Regensburg felé. Hosszú kürtszóval tisztelegtünk egymásnak, zdrasztvujte tovariscsi, kiáltok át, ez a Nyúl meg nincs sehol. Pedig az volt

a szabály, hogy ott kellett neki állnia elől, a mentőcsónak fölött, és szintén tisztelegni, ahogy a muszka is ott állt vigyázzban önáluk, ez meg nem volt sehol. Nyúl! – kiáltom el magam. Nyúl! De hiába, eltűnt, mint a kámfor!

– Alszol? – állt meg egy pillanatra, mert az asszony gyanúsán szuszogott, pedig hol volt még a hajó Bécstől! Ezt nem szerette, hogy ez ilyen mélyen alszik, mint aki meghalt. Ez képes este tízkor eloltani a lámpát, és reggel hatig meg se mukkanni. Pedig ő azért vette el, hogy ne legyen egyedül, mikor az első felesége meghalt. Hogy ne kelljen neki az éjszakákat egymagában átvirrasztania. Hívta magához a lánya, akinek az ura valami nagyvalaki Újvidéken. Hívta a fia, tanár Kanizsán, házat épített, neki majd külön szobája lesz, és ott a Tisza, nem kell víz nélkül lennie. De ő azt mondta, itthon maradok, nem megyek a gyerekeim nyakára. A fia különben is megsértette egyszer. Azt mondta, mikor vendégek voltak náluk, névnapj látogatók, és ő is azért utazott föl hozzá, névnapot köszönteni, azt mondta nevetve: „Ugyan, tata, hagyja a francba azt a hülye hajót, hiszen ezerszer hallottuk már!”

– Dehogy alszom – felelte váratlanul egész éber hangon az asszony. – Na és akkor mi lett avval a matrózzal, a Nyúllal?

Kint még mindig konokul terjengett a szürkület, nyugodtan elveszhetett volna benne az emlékezés hajója, de nem. Erre a kérdésre ugyanis ő egészen felvidult. Hát hogyné! Ennek a Katinak új volt minden, ha elő is fordult, hogy kétszer kellett neki valamit mondani a hitetlen természete miatt.

– Mi lett vele? Eltűnt? Beesett a vízbe, vagy beugrott, nem tudom. Egyszerűen nem volt sehol. Hiába kiabáltam neki torkom szakadtából: Nyúl! Nyúl! Meglehet, hogy berúgott, és részegen maga kereste a halált, mert volt neki egy felesége, az egy nagy bűdös ribanc volt, akárkivel leadta magát, ki tudja.

– Azért akart volna meghalni? – csodálkozott az asszony.

– Miért? Hát ha az ember egy nőt igazán szeret, akkor az életét se sajnálja! Akkor bármikor elmegy miatta a halálba.

– Bolondság! – mondta az asszony nevetve, mint akinek váratlanul jökedve lett. – Ha egyszer olyan volt, amilyennek mondod, akkor mit szeretett rajta? És aztán megállt a hajó?

– Dehogy állt meg! Egy hajóval nem lehet csak úgy megállni akármiért. Gondolhattam azt is, hogy részeg, mint az állat, és elbújt dölgelni valahol. Csak Bécsben indult meg a vizsgálat. Ott jöttek föl a mi embereink, hogy megindítsák a vizsgálatot. De akkor is csak egy órát ha álltunk. Egy hajó nem olyan, mint egy szekér, hogy akármilyen akácfánál megállhat vele az ember. Ott a menetlevél, minden perc bele van írva...

– Alszol? – szólt át megint, de az asszony nem felelt. Oly elégedetten szuszogott álmában, mintha nagyon tetszett volna neki az iménti val-

lomás, hogy egy nőért, akit igazán szeret az ember, zokszó nélkül kész meghalni.

LILI BONG

Az utcán nem volt új és szokatlan látnivaló. A szemben levő ház második emeletén éppúgy megjelent égszínkéék pongyolában, szőkén és fésületlenül Lili Bong a lakása ablakában, mint máskor, télen és nyáron egyaránt. És ő mindig barátságosan biccentett feléje, de a nő nem fogadta a köszönését. Ragaszkodott hozzá, hogy nem köt vele ismeretséget így, egyik ablakból a másikba? Vagy nem volt rokonszenves neki? Mindegy! Ő nem volt hajlandó lemondani erről az ártatlan biccentésről. Ne nézzen ide oly hosszasan a nagy dióbarna szemével, ha nem tetszik neki. Lili Bong azonban következetesen odanézett. Néha morcosan, néha kicsit barátságosan, s előfordult, hogy a pongyoláját se fogta össze a mellén, úgy nézett ki az utcára, illetve át, hozzá, mintha ő is szórakoztatónak találta volna a dolgot.

– Ó, édes Istenem! Csak honnan vette a doktor úr ezt a nevet, Lili Bong? – csapta össze a kezét a szeles Juli, ahogy benyitott vidáman és tenyeres-talpasan, s úgy tett, mintha féltékeny volna erre a szőke élőképre a szemközi nagy ablak barna keretében. És hangos hévvel paskolta a párnát a heverőn, összehajtogatta a lepedőt, hogy eltüntesse az éjszakát, s az álom vagy álmatlanság minden nyomát. – Akármilyen nevet adna neki, nem bánám! És mondtam már, hogy megkérdeztem valakitől az igazi nevét, s azt is, hogy lány vagy asszony vagy csak olyan jóféle.

– Ne kérdezze, Juli! Miért ne lehetne Lili Bong? S maga tényleg azt hiszi, azért gurulok kocsimmal az ablakhoz, hogy őt nézzem? Hiszen van éppen elég látnivaló nélküle is, ha kicsit tovább nézelődöm.

Persze, hogy volt. Hatalmas teherautók dübörögtek kéken és rozsdavörösen, mint valami színes filmben, s ott volt változatlanul a régi, sárga ház kapuja fölött a két fekvő angyal, amint egyesült erővel egy koszorút tartottak a fejük fölé, mintha megállt volna az idő. De ő épp ezt szerette. Az állandóságot. A rohanás, a nyüzsgés, a gépkocsik zümmögő suhanása, ahogy váratlanul megjelentek, és egy pillanat alatt eltűntek megint, csak idegesítette. De ott voltak a boltok, a drogéria és az ékszerész meg a Három Jóbarát nevet viselő vendéglő, amely elé tavasztól őszig egy sor asztalt tettek ki, hogy aztán szív alakú kis fehér kötényben, pártával a fejükön rövid szoknyás lányok hozzák ki a habzó söröket, mintha mind ártatlan szüzek lettek volna. S ezek is folyton változtak, nem tudni, miért. Amint egyet megszókkott, csakhamar másik jött helyébe. Csak Tóni, a csámpás öreg pincér kacszózott kitartóan a vendégek elé, s ha jött az ősz, és becsukták az ajtót,

megint csak őt lehetett látni a homályos üvegen át, s időnként hozzá is felnézett az utcáról, és mélyen meghajtotta magát. Talán azért, mert Juli egyszer harsány nevetéssel s szokásához híven a kezét összecsapva rontott be hozzá.

– Jaj, mindjárt meghalok! Jaj, anyám, kedves édesanyám! Képzelve, doktor úr, itt letről ez a Tóni pincér az előbb egy csokor virággal állított be, hogy megkérje a kezemet! Soha a bűdös életben nem beszéltem vele két szónál többet, mint azt: hogy van, máma meleg van, vagy eső lesz, be kell hurcolkodni, és ez most azt akarja, legyen a felesége!

S még hozzátette hahotázva, mert volt a pesti nővérének egy lánya aki nyaranként lejött hozzá vendégségbe, míg tavaly férjhez nem ment egy vasutashoz Nišbe, attól hallotta:

– Ezt a balhét!

– Maga meg csak egyszerűen kikoszorúzta szegény embert?

– Ki én! De úgy, hogy a lába sem érte a földet. Mondtam neki, mit gondol, Tóni bácsi, itt hagynám én egymagában a doktor urat! Senkiért a világon!

– Nagyon kedves, drága Julikám! Mert tudja úgy, hogy azt én nem viselném el. És mondtam már, feleségül is veszem, hogy legyen kire hagyni a nyugdíjamat! Amennyiben persze lemondana arról a Lazóról...

– Jaj, miket beszél! – lépett hozzá, s a kocsi első kereke alá tette a lábát, nagy, puha melléhez szorítva felhúzta, mert ültében kicsit lecsúszott. – Majd mindjárt fölhozom az újságot, mert látom, az a drágalátos Lili Bong is becsukta az ablakot, nincs mit látni az utcán.

Pedig ott ült asztalánál az ékszerész, benzinlámpájának fényében egészen sárga lett az arca, s mivel minduntalan nyílt az ajtó, elfújta a lángot, és kijött az üzlet előterébe, a hamis ékeszerekkel telerakott üveges pult mögé a vevőkhöz. S a drogéria polcain oly élesen, mint a kés, megtört a fény a tégléyeken, ha rézsút besütött a nap, míg a pénztároskisasszony hajába tűzött széles kínai fésű fehér lett ebben a fényben, mint a hó, pedig a reggeli órákban tisztán látszott, hogy narancssárga, és távcső nélkül is látni lehetett rajta lombos fák között a pagodát, ahogy békésen megfért a kisasszony vastag kontyával.

Ez a fénytörés azonban olykor az egész látképét meváltoztatta, az elmúlt idők utcáját is visszaidézve, amikor vasárnap délelőtt korzó lett az utca, mert az üzleteket bezárták, és a szagosmisének is vége volt, míg a későn érkezett hölgyek most egy pár perccel korábban jöttek ki, mert csak így lett mindenki számára látható fejükön a kis kacér párizsi kalap, s a kosztüm a bécsi Grabenről vagy a pesti pézsmabunda, ha már tél volt. Az úttesten néha felvonulásokat lehetett látni, s a tűzoltózenekar ütemére verődtek a bakancsos lábak a kockakövekhez, máskor harsány bakanóta hallatszott:

„Márványkőből, márványkőből van a Tisza feneké...” Majd elnyújtott hangú énekükkel fekete kendős asszonyok követték a templomi körmenet zászlóit: „Ó, Mária...”

Tóni pincér ilyenkor kénytelen volt felszólítani az urakat, szíveskedjenek beljebb fáradni a korszó sörükkel, az ékszerész meg elfújta lámpáját, és fekete köpenyében kijött az utcára, akárcsak a drogéria kisasszonya. És ilyenkor Lili Bong is odaképzelt volt a szentes asszonyok közé, úgy, ahogy volt, kék pongyolában, hiszen az ablakban se lehetett soha másképpen látni, hát akkor miért változott volna meg...

– Na, itt az újság! Mire kiolvassa a doktor úr, kész az ebéd! És ne üljön itt nekem az ablaknál ebben a bolond időben, amikor olyan hideg van, mint télen. Majd odatulom a villanymelegítőhöz!

És ha hideg is volt, Juli hangjában játékos szelek cicáztak, a lenti fények meg mintha mind az ő szemébe költöztek volna, míg a mosolya olyan volt, mint az egészség, amitől egyszerre elfelejti az ember a baját.

– Csak azt várom, ha sokáig néz nekem át abba az ablakba a doktor úr, hogy egyszer csak betoppan leszámolni annak az illetőnek, annak a Lili Bongnak az ura, aki, meglehet, katonatiszt, és revolverrel jön, ha jön!

Nevetni kellett a feltevésen és az öreglányon, aki széles csípőjével került és fordult körülötte, úgyhogy egyszerre eltűntek a kinti képek és a messzi múlt látomásai mind, csak Juli vastag jelenléte sugárzott melegén, ahogy megint összecsapta a kezét, mert hangosan kellett nevetnie valamin.

ZORD IDŐ

Az ember bejött, és körülnézett, de nem látott semmit.

Nagy, erős ember volt, negyven és ötven között, amolyan se úr, se paraszt, bekecs volt rajta, a fején kalap, és illedelmesen köszönt: „Jó estét”, azok meg csak morogtak valamit, úgyhogy tétován állt, nem is tudta mindjárt, mit csináljon ebben a sűrű homályban, levesse a báránybőr bekecsét, vagy csak úgy teledpedjen le a többiek közé, mert most már látni lehetett őket a fal tövében ülni. Valaki rászólt:

– Valami baj van talán?

A hangnak volt egyféle tréfás mellézköngéje, pedig a hely, ahol elhangzott, egyáltalán nem volt vidámnak mondható. Hol elvittek valakit, aki nem jött többé vissza, vagy pedig újakat hoztak be, mint őt most. Tele volt velük a sötét zugoly, csak a mennyezet alatti keskeny rácsos ablakon át esett be egy kis szürkület rájuk.

– Én nem vétettem senkinek – mondta a jövevény riadtan és kicsit kásás

hangon, mint aki majd mindjárt elsírja magát. – Nem tudom, mért vagyok itt... mért hoztak be, nem tudom.

– Miért? Mink talán tudjuk? – hallatszott az iménti hang ugyanolyan hányavetin, mint az előbb. – Na, csak gyere, ülj le, majd helyet csinálunk.

Olyan idő volt, amikor ártatlanokra és bűnösökre oszlott az emberiség már asszerint, kit minek tartottak. Mintha nemcsak az éjszakák, de a napalok is farkasüvöltéstől lettek volna hangosak, s a bosszú és megtorlás kegyetlen istene szállt volna le a földre.

– Oszthatok? – kérdezte valaki, s a szürkületben is látni lehetett kezében a pakli kártyát, azzal aztán már osztott is. Hárman voltak, ő meg, mint új fogoly kicsit távolabb ült tőlük a földre, mert hát hova ülhetett volna. Úgy, ahogy volt, bekecsben, kalappal a fején. Pedig kint se volt még hideg az ősz.

– Régen vannak itt? – fordult feléjük, mint aki a válaszból szeretné latolgatni a maga esélyeit. Csak az ismerős hangú felelt, mintha amazok némák lettek volna, vagy kutyába se vennék őt.

– Mintha itt jöttünk volna a világra, atyus! Itt fogjuk megalapozni a jövőnket! Piros! És még egyszer piros!

Lassan oszladozni kezdett a sötétség, hajnalodott, s a három alak is látható lett, kezükben a kártyával. A vidám hangú hosszú, vékony legény volt, a másik kettő középkorú, úrforma férfi. De a fiatal vitte a szót. Hetykén nézett át hozzá, s már magázta a világosságban.

– Megcsinálta legalább a végrendeletét? Kire hagyja a vagyont, a birtokot, a jószágot, meg amiye még volt?

– Egy lányom van... – felelte amaz bizonytalanul erre a hangra. – Húszéves. Szorgalmas, jó kislány...

– Hát akkor pont nekem való, atyus! Ha innen valami csoda folytán kiszabadulok, elmegyek és elveszem feleségül. Hadd legyenek már egyszer én is boldog, a fene egye meg...

– Ugyan már, Fickó, az istenit a szádnak! – hagyd már békén ezt a szegény embert! Napok óta be nem áll a szád! Kezdesz már az idegeimre menni!

– Menyasszony! – mondta a lányos apa bután elrédvedve. – Ellene voltam a házasságnak, de most már nem bánom, hazamegyek, és megmondom, legyenek boldogok, ha így hozta a sors.

– Haza? – kiáltott fel Fickó, és érdes hangon röhögött. – Maga haza akar menni? Talán nem érzi jól magát közöttünk? Meg vagyunk sértve!

– Nincs más senkim, csak az a lány – motyogta maga elé amaz, mint aki észre se vette az ugratást. – A feleségem pár év előtt meghalt, nem akartam újra megnősülni, mondom, ne legyen mostohája. Magam főztem a mindennapi dolgom mellett, amíg iskolába járt, és még szerezni is tudtam egy kis

földet ahhoz, ami volt. Ha egy rendes, jóra való fiatalemberrel kerül össze, nem lesz gondja, könnyen megél azon a kis tanyán. Mert különben nagyon egy szorgalmas leány. Én magam még csak meglennék valahogy, napszám-ba is szívesen járnék, vagy a vasútnál, már ahova hívják az embert...

– Hogy hívják? – kérdezte Fickó, és izgatottan felállt, mintha isten tudja, milyen fontos lett volna neki, amit kérdezett.

– Kicsodát? Engem?

– Dehogymagát! A lányát!

– Erzsike! – mondta az ember, és a fiúra nézett, hogy mit akar vele. – Az anyjának is az volt a neve, úgyhogy olyan, mintha az is élne. De meg hasonlít is rá nagyon. Szőke és kék szemű, mint az anyja, szegény...

– Nincs róla fényképe?

– Hogyne volna. Több is, nem egy...

– Mutassa! – sürgette amaz.

– Odahaza van, itt nálam nincsen – felelte maflán.

– Menjen a fenébe! – kiáltotta fel Fickó, mint aki igazán haragszik, s hátat fordított a társainak, a kártyát is ledobta, felnézett az ablak négyszögére, ahol a kék égbolt is megmutatkozott már, s úgy mondta, mint aki önmagával beszél lázasan:

– Mindig is ez lett volna életem álma! Itt hagyni a várost, és meghúzódni egy ilyen kis tanyán, ahol az ember független, senki parancsára nem kell hallgatni. S van egy szép, szorgalmas felesége, egy ilyen Erzsike, aki hozzá hasonló gyerekeket hoz neki a világra. Itt-ott elmentem volna én is a malomba zsákolni, vagy a vasútra talpfáknak csinálni helyet a kavicsos földbe, s aztán hazaindulva az asszonyt nézni messziről, ahogy szőkén és kék szeműn a kapuban áll reám várva, s ráhajlik az akácfa lombja...

– Borzasztó! – jajdult fel mögötte a lányos apa sírós hangon, s ő is az ablakra nézett. – Én nem csináltam semmit!

– ... és a hajnali mezőn, amikor az ember már kicsit elfáradt a munkában – folytatta amaz zavartalanul –, egyszer csak feltűnik ő a messzeségben, kosárral a karján, hajába belekap a szél, s csak jön feléje, a reggelijét hozza ez az Erzsike, és már messziről mosolyog...

A másik két fogoly is az ablakra nézett megigézve, mintha tényleg az a lány jött volna feljűk valahonnan a mezőn át, a csendesen integető kukoricaföldeken, talán még énekelve is, de akkor egyszerre kinyílt mögöttük az ajtó, és bekiáltott egy katonára. A nevet se lehetett tisztán hallani, mintha egészen mindegy lett volna, hogy ki lesz, aki a parancsára engedelmessékedik:

– Gyerünk! Mozgás!

A fiú felállt, és kemény léptekkel indult az ajtó felé.

Hosszú percekig némán ült a hátramaradt három ember, ahogy a látomás

is eltűnt a távoli mezőkkel a fiú után, s csak nagy sokára szólalt meg egyikük, s mintha még mosolygott is volna a szavához:

– A kártyát is elvitte!

Aztán megint csend lett, míg odakinn a kukoricaföldek és búzatáblák tájain, mint valami megvadult csikó, vágatott át a zord idő.

